

สรุปการสนทนากับนักมานุษยวิทยาครั้งที่ 1

เรื่อง ปราบกฏการณ์ “จตุคามรามเทพ” กับชีวิตคนไทยร่วมสมัย

เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2550 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรได้จัดกิจกรรมสนทนากับนักมานุษยวิทยา ครั้งที่ 1 เรื่อง ปราบกฏการณ์ “จตุคามรามเทพ” กับชีวิตคนไทยร่วมสมัย วิทยากร 2 ท่าน คือ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม และ ผศ.ดร.นิตติภวศรินทร์ การสนทนาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักมานุษยวิทยา มาแสดงความคิดเห็นและวิเคราะห์ปรากฏการณ์ ความเชื่อเกี่ยวกับจตุคามรามเทพ ซึ่งคนไทยกำลังให้ความสนใจ และมีความนิยมแพร่หลายในคนกลุ่มต่างๆ

อาจารย์ศรีศักร เสนอว่าความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพแผ่ขยายไปในกลุ่มคนชั้นกลาง โดยเฉพาะคนเมือง ยกเว้นเขตภาคอีสานที่ยังมีน้อย เนื่องจากคนอีสานยังคงเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านและชุมชน ปราบกฏการณ์จตุคามรามเทพถึงสำคัญสองประการ คือ 1 สะท้อนสภาพชีวิตของคนไทยปัจจุบันที่ไม่มีความมั่นคง อ่อนไหว เนื่องจากไม่มีหลักศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยว และ 2 สะท้อนความล้มเหลวของการสอนพุทธศาสนาแบบเถรวาท เนื่องจากรัฐให้ความสำคัญกับการสอนศาสนาแบบปรัชญามากเกินไป ทำให้คนไม่เข้าใจและมองไม่เห็นความจำเป็นหรือคำตอบในชีวิตประจำวัน จะเห็นว่าวัดในปัจจุบันจึงเต็มไปด้วยเครื่องอำนวยความสะดวกมากมาย พระสงฆ์มีชีวิตที่หรูหราและครอบครองวัตถุต่างๆ อาจารย์ศรีศักรกล่าวว่าวัดไม่ใช่วัด แต่กลายเป็น “วัง”

อาจารย์ศรีศักรตั้งข้อสังเกตว่าคนไทยนับถือไสยศาสตร์ หรือเห็นศาสนาพุทธเป็นแค่เพียงการตอบสนองความต้องการในโลกนี้ ไม่เข้าใจธรรมะที่สอนเรื่องโลกหน้า เพราะไสยศาสตร์เป็นการใช้อำนาจเพื่อควบคุมวัตถุสิ่งของ จตุคามรามเทพจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มาตอบสนองความต้องการส่วนตัว เช่น ความร่ำรวย การมีเงินทองและสมบัติ จตุคามรามเทพจึงตั้งชื่อรุ่นที่ตอบสนองเรื่องเงินทอง อย่างไรก็ตาม ความเชื่อทางศาสนาอาจแบ่งเป็นสองระดับคือ ความเชื่อแบบภูตผีปีศาจและอำนาจเหนือธรรมชาติ กับความเชื่อแบบจิตวิญญาณ เช่นการนับถือเทพเจ้า ศาสนาพุทธในประเทศไทยเกิดขึ้นภายหลัง แต่เดิมคนในดินแดนประเทศไทยนับถือผี ผีจะทำหน้าที่ควบคุมกฎระเบียบทางสังคมและควบคุมศีลธรรมของคนในชุมชน สมาชิกในชุมชนจะทำผิดต่อข้อห้ามต่างๆไม่ได้ มิฉะนั้นจะถูกผีลงโทษ แต่ปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องผีกลายเป็นไสยศาสตร์ คนไม่สนใจศีลธรรมอีกต่อไป แต่สนใจวัตถุสิ่งของ

ตำนานเกี่ยวกับจตุคามรามเทพ เป็นจินตนาการของยุคสมัยที่หาความจริงแท้ไม่ได้ อาจารย์ศรีศักรอธิบายว่าเมื่อครั้งที่ขุนพันธรักษ์ราชเดชให้หาหลักเมืองของจังหวัดนครศรีธรรมราช ขุนพันธรักษ์ใช้พระบรมธาตุเจดีย์เป็นที่อ้างอิง และใช้เทพที่เฝ้าประตูคือ ท้าวขัตตุคาม และท้าวรามเทพ มาตั้งชื่อ ต่อมาเพี้ยนเป็นจตุคามรามเทพ วัตถุประสงค์ระยะแรกๆไม่แพร่หลายมากนัก จนกระทั่งในระยะหลังที่มีสื่อโฆษณาเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่างๆ ความนิยมของจตุคามรามเทพจึงเพิ่มขึ้น ประกอบกับเหตุการณ์ความไม่สงบและความรุนแรงในภาคใต้ ความต้องการจตุคามรามเทพจึงเพิ่มขึ้น ปัจจุบัน การสร้างจตุคามรามเทพมิได้จำกัดอยู่ในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น แต่เกิดขึ้นในจังหวัดอื่นๆทั่วไป และมีการต่อเติมลวดลายขององค์จตุคามรามเทพที่ต่างไปจากต้นฉบับเดิม เช่น การเติมพญานาค

ทำให้คล้ายพรพุทธรูปขนาดปรก อาจารย์ศรีศักรเสริมว่าหากเชื่อว่ามีจิตศรัทธาแล้วจะมีเป็นดีก็น่าส่งเสริม แต่ถ้า
มัวเมากับความอยากรวยก็เป็นเรื่องที่อันตราย

อาจารย์นิติ กล่าวว่าความเชื่อเรื่องจิตศรัทธาตอบสนองการดำเนินชีวิตที่รวดเร็วของคนไทยปัจจุบัน แต่เดิมการ
ติดต่อสื่อสารทำได้ยากและใช้เวลานาน เป็นการติดต่อที่ต้องอาศัยการพบเจอกัน แต่ปัจจุบันการสื่อสารเร็วขึ้นและ
ไม่จำเป็นต้องพบหน้ากัน มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การเช่าจิตศรัทธาสามารถเข้าไปในเว็บไซต์และสั่ง
จองได้ นอกจากนี้ ปัจจุบันสื่อเข้ามามีอิทธิพลสูง กระตุ้นให้เกิดการอยากได้จิตศรัทธามาเป็นเจ้าของ เช่น
โฆษณาในหนังสือพิมพ์ ป้ายโฆษณา ในเว็บไซต์ต่างๆ ทำให้คนอยากได้ เสมือนเป็นการกระตุ้นให้เกิดการบริโภคมาก
ขึ้น จิตศรัทธาสมัยใหม่จะมีลวดลายสีสันหลากหลาย กลายเป็นรูปแบบ

อาจารย์นิติเสนอว่าความเชื่อเรื่องจิตศรัทธาอาจทำให้เราต้องกลับมาทบทวนเรื่องความคิดเกี่ยวกับ “อำนาจ” ในสังคม
ไทย อำนาจที่สัมพันธ์กับความเชื่อจิตศรัทธาเป็นอำนาจที่มองไม่เห็น เพราะคนไทยเชื่อว่าจิตศรัทธา
สามารถดลบันดาลช่วยเหลือในสิ่งที่ปรารถนา ในขณะที่พุทธศาสนาตอบสนองสิ่งนี้ไม่ได้ คนจึงหันหน้าพึ่งจิตศรัทธา
เพื่อช่วยเหลือด้านทรัพย์สินเงินทอง ความเชื่อจิตศรัทธาจึงเกิดขึ้นระหว่างช่องว่างของคำสอนแบบพุทธศาสนา
และอำนาจเหนือธรรมชาติที่ดลบันดาลสิ่งต่างๆ อาจารย์นิติกล่าวว่าจิตศรัทธาสะท้อนว่าคนไทยมีอำนาจใน
การจับจองและเลือกสิ่งต่างๆตามที่ตนเองต้องการ เนื่องจากมีทางเลือกมากขึ้น อำนาจนี้มาพร้อมกับนิยายแฟนตา
ซีที่บอกเล่าตำนานเกี่ยวกับจิตศรัทธา เรื่องเล่าหรือตำนานของจิตศรัทธาทำให้อำนาจมีสีสันมากขึ้น แม้
ว่าตำนานเกี่ยวกับจิตศรัทธาจะไม่ใช้เรื่องจริง แต่เป็นสิ่งจำเป็นเพราะผู้ที่เป็นเจ้าของจิตศรัทธาต้องการพึ่งเพื่อ
สร้างจินตนาการและเติมเต็มความรู้สึกในการเป็นเจ้าของจิตศรัทธา

การสนทนาครั้งนี้ ช่วยเปิดมุมมองทางสังคมวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องจิตศรัทธา นอกเหนือไปจากมิติ
ทางเศรษฐกิจซึ่งมีนักวิเคราะห์ชี้ว่าธุรกิจที่อยู่กับความเชื่อจิตศรัทธามีมูลค่ามหาศาล สำหรับนักมานุษยวิทยา
อาจชี้ให้คนไทยเห็นและเข้าใจว่าความเชื่อทางไสยศาสตร์และศาสนาแตกต่างกัน แต่จิตศรัทธาพยายามผนวก
สิ่งเหล่านี้ไว้ด้วยกันโดยมีการสร้างเรื่องแต่งขึ้นมาเพื่อบอกความหมาย ความศักดิ์สิทธิ์ หรือปาฏิหาริย์ของจิตศรัทธา
เทพ เราอาจหาตำนานที่แท้จริงของจิตศรัทธาไม่ได้ แต่เราจะเห็นพลังของ “อำนาจ” ที่ลับซับซ้อน ซึ่งเกิดขึ้น
ในชีวิตของคนไทย